

לדרכי שילוב הערבית

בסלנג הישראלי

עבד אלרחמן מרעי

הזיקה בין שתי השפות השמיות, הערבית והעברית, התחזקה בעקבות המפגש בין הערבים והיהודים על אדמת ספרד בימי הביניים ובארץ ישראל בעת החדשה. בתקופה המודרנית החלה השאילה מהערבית לפני קום המדינה והתגברה החל מסוף שנות השמונים של המאה העשרים. הערבית מהווה חלק חשוב בסלנג העברי, והיא רווחת בשיח היומיומי, בתקשורת, בעיתונות וביצירות הספרותיות. ריבוי הדרכים של שילוב הערבית בסלנג הישראלי עומד במרכז מאמר זה. העברית מאזרחת את המילים הערביות בדרכים שונות, באמצעות שאילת צורה ומשמעות; חידושי צורה, ויצירת צירופי לשון; חידושים על-ידי ריבוי שם העצם; גזירת פעלים; הוספות סופיות שאולות מהעברית ומשפות לועזיות ועוד. כל הדרכים האלה תרמו להרחבת הסלנג העברי שממשיך להתפתח.

הקדמה: 'עגה', 'עברית מדוברת' או 'עממית'

שאילת מילים משפות זרות נחשבה בכל הזמנים להליך טבעי וקיבלה משנה תוקף בעידן הגלובליזציה. ההווה הישראלית, שהתבססה על קליטת עולים אינטנסיביות מארצות שונות תוך פרק זמן קצר, הביאה לכניסת מילים רבות לעברית שבמרוצת הזמן הפכו להיות חלק בלתי נפרד מאוצרה של שפה זו. המילים שחדרו לעברית מכונות במונחים שונים, כגון 'מילה זרה', 'מילה שאולה', וכן 'מילים לועזיות', 'מילים בינלאומיות' (פישרמן, 1994: 57).

לצד המונחים האלה חדרו לעברית מילים רבות תחת הכותרת 'סלנג'. יש המתייחסים אליהן כאל 'לשון עגה' (אוסטרובסקי, תשנ"ו), כאל 'עברית מדוברת' (בן-טולילה, תש"ן; יזרעאל, תשס"ב) או כאל 'עברית עממית', כהצעתו של ניסן נצר בספרו **עברית בג'ינס**. לדבריו: 'אף שעיקר עיסוקנו בסלנג, מצאנו לראוי לכנות את חומרי עבודתנו בשם הכולל העברית העממית, שכן אין בידינו אמצעי בדוק להבחין בין הסלנג לעברית המדוברת' (נצר, 2007: 18).¹

בתקופה המודרנית אין לשון ללא סלנג; הוא מוכר ונחשב כחלק לגיטימי של השפה, ואף נתפס כסימן מובהק לחיותה של הלשון. אפשר לומר שהסלנג נוצר כאשר קיים חֶסֶר מלוני, כלומר המילון אינו יכול לספק את הביטוי הדרוש למושג, לתופעה או לרגש מסוים. מילות הסלנג, השאובות לעתים קרובות

מילות מפתח: סלנג, לעז, ערבית ועברית, דרכי שאילה, חידושי צורה

ד"ר עבד אלרחמן מרעי הוא מרצה בכיר לספרות עברית במכללה האקדמית בית ברל.

1 יצחק שלו קובע, לעומת זאת (תשל"ד: 66): 'קל להבחין בין הסלנג ובין הלשון הספרותית, הנורמטיבית. אבל ההבחנה נעשית קשה יותר ביחס ללשון המדוברת. אין ספק שהאחרונה נאמנה יותר לחוקי הלשון המקובלים, ואוצר המילים שלה אינו חורג מתחום המילון כשם שחורג הסלנג; אף על פי כן קיים תהליך בלתי פוסק של ספיגה בין הסלנג ובין הלשון המדוברת, עד שתחימת גבול מדויק הוא כמעט בלתי אפשרית.'

ממקורות זרים (אך לא תמיד), ממלאות תפקיד חשוב בהמשגה בתחומים שונים. חלקן מקבלות לגיטימציה עם הזמן, וכך מעשירות את השפה הן בדרך של חידושי לשון (תחדיש) והן בדרך של שאילת מילים 'מן החוץ'.

הגדרת הסלנג והעמדות כלפיו

הבלשן הבריטי רנדולף קוויק הגדיר את הסלנג הגדרה 'ספרותית' (לפי רוזנטל, 2005: ח). לדבריו, 'הסלנג הוא השירה של האדם הפשוט'. רפאל ספן (תשכ"ד: 37) אומר ש'הסלנג הוא כינוי לאותם מילים וביטויים המצויים בשוליה של לשון הדיבור והנחשבים בלתי כשרים ולא ראויים להיכלל בדיבור "מהוגן" או פורמלי (מילים תת-תקניות, במינוח הבלשני)'. מלכה מוצ'ניק (2001: 112) מעדיפה הגדרה שונה במידת-מה לסלנג, שמשמעת ממנה עמדה אחרת כלפיו. זהו 'גוון לשוני תת-תקני, המשמש בנסיבות בלתי רשמיות. יוצרים אותו בעיקר בני נוער, חיילים, סטודנטים וכד', אך הוא חודר גם לשכבות חברתיות אחרות. בעבר נחשב הסלנג לשון וולגרית וקלוקלת, אולם כיום מקובל לתאר אותו כסוג של משלב, כלומר כתת-לשון המשמשת [את הדוברים] מתוך בחירה. במילים אחרות, דובר הסלנג שולט [או אמור לשלוט] בגוני לשון אחרים, אבל הוא בוחר באופן מודע להשתמש בסלנג'.

העברית הישראלית ספוגה במילים לועזיות – לא כולן כמובן מילות סלנג – שהשתלבו בשפה הדבורה בדרכים שונות. חיה פישרמן מציינת כי השפעת לשון על זולתה נעשית בשתי דרכים (פישרמן, 1994: 57): 'האחת – דרך השפעה פשוטה מכאנית בצורת שאילת מילים, קליטת מילים כהווייתן וכצורתן עם התאמות קלות להגייה ולמורפולוגיה של הלשון הקולטת; השנייה – דרך השפעה מורכבת יותר באמצעות תרגומי שאילה ושאילת משמעים'.

שפת הסלנג מחליפה בהדרגה ביטויים לא מעטים בעברית או מעניקה להם משמעות חדשה. מילות סלנג משתלבות לא רק בשפה הדבורה אלא גם בסופו של דבר בשפה הכתובה, וכמה מהן הופכות עם הזמן לחלק בלתי נפרד משפה זו. לרוב הן משולבות בלשון העברית הבינונית, הכתובה בעיתונות (שלזינגר, 2000; נצר, תש"ס; ארגמן, 2004) וכן, במידה כזאת או אחרת, בספרות, בסיפורת ובשירה (שורצולד, 1994; הורביץ, 1998; בן-שחר, 1990; תשנ"ג; סוברן, תשס"ב).

מקורותיו של הסלנג הישראלי

הסלנג הפך להיות עובדה קיימת בעברית. זה המקובל בפי דוברי עברית בארץ קלט מילים משפות רבות, אך שלוש הלשונות שהשפיעו במיוחד על התהוות הסלנג הישראלי הן היידיש, האנגלית והערבית. נוכחותן של שתי השפות הראשונות בעברית זכתה להתעניינותם של החוקרים. למשל, נוכחותן בעברית של מילים וצורות שאולות מידיש נדונה במחקריהם של פרגר (תשמ"א); סקיבא (תשמ"ז); פישרמן (1997; אלן, תשס"ג), והשפעת האנגלית במחקריהם של הר-אבן (1995), קורן (תש"ס-תשס"א) ופישרמן (2004). לא כן המצב לגבי הערבית.

סוגיית חדרית הערבית לעברית המדוברת נדונה לראשונה אצל חיים בלנק (1955: 6) האומר ש'קיים בדיבור הישראלי יסוד ערבי אחר [כלומר אחר מזה של ימי הביניים], השייך ברובו ללשון הבלתי רשמית. מקצתו הוא רכושם של כלל הדוברים עברית מלידה או מגיל רך, ומקצתו – של חוגים מסוימים בלבד'. מלבד הערה זו של בלנק היא נדונה רק במחקרים כלליים (ספן, 1963; בלאו, 1996), אך טרם נחקרה באופן יסודי. על כך מעיד יצחק אבישור (2003: 11) באומרו ש'למעשה, המרכיב הערבי בדיבור העברי ובספרות העברית [הקיים] מאז קום המדינה עד לימינו כמעט שלא נחקר, וזאת אף-על-פי שהשימוש בו הלך וגבר בתקופה זו'.

בשנת 2007 יצא לאור ספרו של ניסן נצר, **עברית בג'ינס**. הספר סוקר מילות סלנג רבות, ישנות וחדשות, שחדרו לשפה העברית. המחבר טוען שספרו מופיע לאחר שנים של העדר דיון שיטתי בהתפתחות הסלנג מנקודת מבט בלשנית. בתוך הסקירה מובאות מילים ערביות, ויש כאן לראשונה התייחסות נרחבת לערבית. אך הדיון בספר כולל מילים זרות רבות מלשונות אחרות, דבר המסיח את הדעת ממשקל ההשפעות של הערבית על העברית העממית.

מאמר זה בא לתרום לחקר סוגיה זו. הדיון יתמקד בבדיקת דרכי השאילה הלקסיקלית מהשפה הערבית ושילובן של מילים משפה זו בסלנג הישראלי. המאמר יתייחס אל הסוגיות הבאות: הסיבות שמניעות את דוברי העברית לשאול מילים מהערבית; דרכי שאילת מילים, שאילת צורה ומשמעות ושאילה דרך התאמה פונטית לעברית על ידי שינוי במשמעות של המילה השאלה; הרחבת השפה באמצעות חידושי צורה – יצירת צירופי לשון, קליטת מילים דרך השמטה או הוספת אותיות, חידושים בריבוי של שם העצם, גזירת פעלים משמות העצם והוספת מוספיות שמקורן בערבית, בעברית ובשפות זרות.

הסיבות המניעות את דוברי העברית לשאול מילים מהערבית

בעברית החדשה שאילת מילים תלויה בשלושה היבטים (שורצולד, 1998): בלשני, היסטורי וחברתי. רוביק רוזנטל (2005א) קובע כי קליטת הלעז בעברית הישראלית העכשווית קשורה בסיבות שונות: הסלנג אינו מוגבל בחוקים כמו השפה התקנית, וזה מאפשר חדירת מילים רבות לעברית הישראלית; השפעת קבוצות שונות בחברה הישראלית כמו, למשל, אנשים מתחום הבידור, הפוליטיקה וכו'; ורצון של אנשים שעלו לישראל מארץ זרה לשמור קשר עם ארץ המוצא.

באשר למניעים שהביאו את דוברי העברית לשאול מילים מהערבית, ניתן לתלות זאת בגורמים הבאים: א. סיבות לשוניות – הערבית והעברית שתיהן שפות שמיות, דומות במבניהן, אך קיימים הבדלים ביניהן בתהליך ההתפתחות (מרעי, 2008). אליעזר בן יהודה העדיף בחידוש מילים את השפות השמיות על לשונות אירופה.² על כך אומרת מלכה מוצ'ניק (2003: 114): 'בן יהודה יצק את השורשים השמיים למשקלים עבריים, וכך התאים את המילים לתצורה המקובלת בלשון העברית. הוא השתדל להימנע מיצירת מילים בתבניות האופייניות ללשונות אירופה, ולכן המיר מילים הבנויות מצירוף בסיסים במילים חדשות, דוגמת עיתון (במקום מכתב עתי), מילון (במקום ספר מילים), ועירייה (במקום בית מועצת העיר)'. משה פיאמנטה (1961: 151) ציין כי בחידושו בהשפעת הערבית פעל אליעזר בן יהודה בשלושה כיוונים: העתקת שורשים, תרגומי שאילה ושאילת משקל וצורן.

ב. סיבות תרבותיות – הערבית שימשה שפת אם ושפת המסורת והתרבות לחלק גדול מהיהודים ממוצא מזרחי שהגיעו לישראל. למרות שהיהודים המזרחיים התנתקו מארצות המולדת שלהם בשל הסכסוך הערבי-ישראלי, מילים מסוימות בלהג הערבי-יהודי, בייחוד של העיראקים והמרקאים, חדרו לסלנג הישראלי, למשל בשמות מאכלים וכן בתחומי חיים שונים. בשמות מאכלים חדרו המילים: אלורקא (הגרסה הצפון אפריקאית לעלי בצק פילו), זעלוק (סלט חצילים פיקנטי), שקשוקה (מאכל ביצים ועגבניות), מעקודה (פשטידת תפוחי אדמה מתובלת ומבושלת) ועוד.

יש לציין כי דמויות מזרחיות במחזות ובמערכונים עבריים מדברות כעין 'דיאלקט מזרחי' בעברית, תוך שימוש רחב בלשון הערבית, שמעורר לא פעם צחוק בקרב הקהל. על כך אומרת בן-שחר (2007: 95): 'מבחינת הלקסיקון משמשות ב'דיאלקט המזרחי' מילים ערביות כלשונן, שבתוכן נפוצים במיוחד כינויי גנאי וחיבה, קללות וקריאות. מופיעות בשכיחות גם המילים הערביות שהשתגרו בסלנג הישראלי, כגון 'חלס', 'ללה', 'יה-אללה', 'מבסוט', 'מעליש', וכדומה. מבחינה דקדוקית שכיחים קאלקים (תרגומי שאילה) מן הלשון הערבית'.

ג. שינויים פוליטיים או גאופוליטיים: המגע עם האוכלוסייה הערבית בארץ. ניתן לחלק יצירת מגע זו לשתי תקופות היסטוריות:

התקופה שלפני הקמת המדינה. חלק מתושבי הארץ היהודים היו בני העדה הספרדית, שישבו בה ודיברו בשפה הערבית לפני שהגיעו העליות הראשונות מאירופה (רוזנהויז, 2008: 59). המפגש הראשון של העולים מאירופה עם הערבית היה באמצעות היהודים הספרדים הילידים. העולים מאירופה ראו בערבי

2 הערבית שימשה מודל בעיני בן יהודה בהיותה שפה חיה, הוא ציין כי בעזרת הערבית הבין סתומות מן הלשון העברית הקדומה: 'על פי לשון הערבית עלה בידי לגלות חדשות הרבה בפירוש הרבה מילים בתנ"ך ותלמוד ומדרשים. הפירושים החדשים האלה, שלא שערם חוקרי הלשון שקדמוני, מעשירים את לשוננו, יען הם נותנים לנו מילים ישנות למושגים שעד עתה לא ידענו לתרגמם לעברית' (בן יהודה, 1924-1959: המבוא למילון, עמ' 10).

מי שמייצג את היהודי הקדמון, ולכן ניסו לעתים לחקות את הערבים בדיבור, בלבוש ובאורח החיים. למשל, במחזה **אללה כרים**, פרי עטו של ל"א אורלוף (אריאלי), יש שימוש במילים לא-עבריות ובהן הערבית, כמו המילים: 'בחית אלְנְבִי' (בחיי הנביא – לשון שבועה), 'יא חביבי' (הוי אהובי), 'טִיִּיב' (טוב), 'יאֵלְלָה' (קריאת זירז ועידוד).³ לטענת די־נור (תשנ"ג: 183), 'הכנסת מילים ערביות לדיבורן של דמויות עבריות, לשם הדגשת ילידותן או השתלבותן באזור, הוא קו אופייני לסופרים ארצישראלים לא מעטים, לפחות עד שנות החמישים'.

גם אנשי הפלמ"ח אזרחו מילים ערביות בשפתם. הספר **משפחת הפלמ"ח** של גורי וחרפר (1977), המתעד את עלילות אנשי הפלמ"ח ואת השירים שחיברו, מראה את ההשפעה העצומה של התרבות הערבית ולשונה על הקבוצה הזאת.⁴ לגבי מעורבות הווי הפלמ"ח בלשון הערבית ובתרבותה טוען מרעי (2012: 173): 'בתקופה זו [שנות הארבעים] צמחה תרבות שונה ומיוחדת אשר השתמשה במילים הערביות בסיפוריה, בשפתה היום-יומית ובשירתה. ההשפעה מן הערבית לא הייתה רק בשפה אלא גם במנהגים ובלבוש. הפִּייה הייתה חלק בלתי נפרד ממדי החאקי של הפלמ"חניק ואף היוותה סמל סטטוס. אף הישיבה סביב המדורה עם הקפה הייתה מנהג נפוץ בקרב אנשי הפלמ"ח. מבחינת הפלמ"חניקים, להיות ארץ-ישראלי או יהודי חדש, משמע להיות יותר מחובר לארץ ישראל ולסביבתה שהייתה ברובה ערבית'.

עם זאת, התקופה שבטרם קום מדינת ישראל הייתה רוויה בתהפוכות פוליטיות באזור, והשאלה מהלשון הערבית הייתה מוגבלת למדי, כפי שמציינת אורה שורצולד (1998: 49): 'הערבית הייתה הלשון הנפוצה בארץ, והיא שימשה את רוב בני הארץ הלא יהודים. אף על פי כן השפעתה על העברית מוגבלת ביותר לביטויי עגה ולקללות. לפני קום המדינה הערבים עשו כל שלא ידם כדי להכשיל את המפעל הציוני. היחס אל הערבים באותה תקופה היה עוין, וזאת הייתה גם העמדה כלפי לשונם. אין תימה אפוא שלא התגלה רצון לאמץ היבטים מלשונם'.

לגבי התקופה השנייה – מהקמת המדינה בשנת 1948 ועד היום: בהתחלה הייתה רתיעה מהערבית, בשל האידיאולוגיה שחרתה על דגלה התנועה הציונית, ובייחוד האליטה האשכנזית, שלפיה על היהודים המזרחים להתרחק מהשפה הערבית ומתרבותה ולאמץ את התרבות המערבית.

אידאולוגיה זו החזיקה מעמד עד מלחמת ששת הימים בשנת 1967, ואז התברר שהמציאות חזקה ממנה. מרעי (2012: בדפוס) מציין כי 'אחרי המלחמה חל שינוי דרסטי בתפיסה הישראלית כלפי הערבית, משלוש סיבות: ראשית, הניצחון הצבאי המכריע של ישראל על מדינות ערב השכנות חיזק את המורל ואת הביטחון העצמי בקרב הישראלים [...]. המלחמה הפכה את היוצרות: הערבים כאומה מובסת השלימו עם העובדה כי ישראל היא מדינת בת קיימא, וסכנת הקיום שריחפה מעל העם היהודי דעכה. שנית, הכניסה החופשית של הישראלים בהמוניהם לשטחים הכבושים בגדה המערבית וברצועת עזה בסופי השבוע – בעיקר לצורכי קניות עקב המחירים הזולים – מחד גיסא, והנוכחות המסיבית של צה"ל מאידך גיסא, הגבירו את המגע עם האוכלוסייה הפלסטינית. המגע בא לידי ביטוי בראש ובראשונה בחשיפה ללשון הערבית ולתרבותה, דרך מה שהתבטא בשאילת מילים ערביות בדיבור העברי היומיומי. שלישית, חתימת הסכם השלום עם מצרים, שהיא המדינה הגדולה בעולם הערבי, שברה חלק לא

3 במחזה זה נמצא גם תרגום צורה ערבית לעברית, למשל, הרחבת הברכה 'שלום' ב'שלומים' על דרך הערבית 'מִרְחַבְהָ'־מִרְחַבְתִּין'.

4 בעניין זה טוען המשורר יצחק שלו (תשל"ד: 78) כי 'המילים שהושאלו מהערבית היו במשך זמן ניכר נחלתן המוחלטת של יחידות לוחמות, רבות מעללי-גבורה, והפכו לסימן-היכר לשוני לכל מי שהשתייך ליחידות אלו... לאחר זמן השפיע הדבר, שגם אלה שלא השתייכו ליחידות אלה מעולם החלו מחקים את אורח הדיבור הסלנגי שלהן, כדי ליצור רושם שגם הם קשורים לאותה תקופה הרואית. התוצאה הייתה שבני נוער ישראלים התחילו מתגנדרים בסלנג מסוים זה, שמילים כמו 'ציבאטי', 'סלמתו', 'דחילק', 'חבוב', 'בִּיִּי', וכדומה הפכו לנכסי-צאן ברזל שלו ונסכו על שומעיהן אוירה של מחתרת, לחימה ומדורות לוחכות, פינג'אנים... בניגוד לנטייה מדיבור בסלנג, שהייתה רווחת בחברה האירופית, בישראל יש להיטות להתבטא בו, ונוצר מין סנוביזם של דוברי סלנג מסוים, שתכליתו, כאמור, לשוות לדוברים הילה של איזה עבר אידיאי וניסיון קרבי, גם כשעבר וניסיון אלו לא עמדו לזכותם כלל'.

מבוטל מהמחיצות בין שני העמים בפרט ובין היהודים לערבים בכלל. מצרים, ובייחוד טאבה, סיני ושארם אלשיך, נעשו יעד תיירותי מועדף עבור ישראלים רבים.⁵

ובאשר למגע עם הערבים הפלסטינים בארץ: אמנם הם מתגוררים ביישובים נפרדים, פרט לערבים החיים בערים המעורבות. אולם בחיי היומיום הם נפגשים עם היהודים ברחוב, בעבודה, במוסדות הממשלתיים והציבוריים וכן בטיול, והדבר תורם לחשיפת השפה הערבית בפני דוברי העברית. ידיעת הערבית יש בה כדי להעמיק את התקשורת עם הערבים בארץ, ואף לשמש כגשר בין יהודים וערבים ולתרום לקירוב הלבבות והשלום (שטאל, 1995: 8).

ד. היבטים חברתיים. בדיבורם על 'איברים מוצנעים' אנשים מעדיפים לא אחת לברוח משפתם ולבחור דווקא במילה המקבילה בשפה 'זרה', כדי להימנע מתחושה לא נוחה של שימוש במילים גסות.⁶ תופעה זו קיימת גם בעברית, כפי שטוען נצר (2003: 2003). אולם יש לציין כי בהקשר זה, המבחר הלועזי בפני דוברי העברית עשיר יותר מאשר אצל דוברי הערבית, בייחוד עקב שאילות מהידיש ומהאנגלית. ה. סיבות היסטוריות. הערבית היא שפה המזוהה עם המקום, והיא חלק מההשתרשות בארץ. בתקופת החייאתה של הלשון העברית, התייחסו אל היידיש כשפה המהווה 'איום' על העברית, ולכן הייתה נטייה לאמץ יסודות מהעברית. רוזנטל (2005: א: 40) אומר שהשימוש בערבית אצל תושבי הארץ היהודים שעלו מאירופה (או נולדו לעולים מאירופה) סייע להם לעצב זהות מקומית, 'גברית', ולהתנער בדרך זו מהאופי הגלוי ה'נשי' של דוברי היידיש.

נתונים סטטיסטיים

מהמחקר שערך ספן (1963: 85) לגבי המילים השאלות בסלנג הישראלי של ראשית שנות השישים עולה כי הן התחלקו סטטיסטית כך: יידיש-40%, ערבית-39.4%, אנגלית-1.9%, גרמנית 2.5%, רוסית-1.9%, אחרות (צרפתית, טורקית, איטלקית)-4.3%.

בבדיקה של מעמד הלעז בסלנג הישראלי שערך רוזנטל בשנת 2005 (2005: א: 42) התברר שמתוך 265 מילים התופסות מקום מרכזי בסלנג הישראלי, 91 היו בערבית (34.3%),⁶ 82 באנגלית (30.9%) ו-55 ביידיש (20.8%) ו-37 מילים נוספות נלקחו משפות אחרות (14.0%). לדברי רוזנטל, לערבית וליידיש היה יסוד מבסס זהות: הערבית אפשרה לדוברים לעצב זהות מקומית ולהתנער מהאופי הגלוי של היידיש, כנאמר לעיל. האנגלית החלה להשפיע באופן בולט רק בשנות השישים, בעיקר בתחום המוזיקה והקולנוע, והשפעה זו התחזקה עם השתלטות הטלוויזיה ואחר כך המחשב והאינטרנט על תרבות הפנאי בישראל.

5 תופעה מקבילה קיימת בקרב דוברי הערבית בארץ. בזמן שהערבי מדבר על עניינים בתחום המין הוא נוטה לברור את מילותיו מהלקסיקון העברי.

6 דוגמה משעשעת לנוכחות הערבית בסלנג העברי אפשר למצוא בסיפור הקצר הבא (storage.Cet.ac.il):
כיפי?

אצלי ממש פנאן. עלא כיפ?

אתמול הלכתי לסוכנות מכוניות וקניתי מכונית, אחלה מכונית שבעולם. עשיתי דאווינים לכל השכונה. החלטנו לנסוע כמה חברה לטיול לאילת במכונית שלי, כי שאר הג'מאעה טפרנים ואין להם מכונית.

אז ארזנו את כל הפקלאות, סיפרנו להורים איזה צ'יזבט, כי מה? נגיד להם דוגרי שאנחנו רוצים להתפנן על המכונית החדשה? ילה יצאנו לדרך.

היה ממש חמסין, אז הדלקתי את המזגן. כל החברה היו תעבאנים ונרדמו, אז הייתי חייב להישאר ער כדי שלא תהיה איזה פשלה בדרך.

כך נסענו איזה ארבע וחצי שעות.

חצי שעה לפני שהגענו לאילת פתאום ראיתי שהדלק נגמר. שמתי חרקה ועצרתי את המכונית, איזה נחם, היינו ממש מבואסים. ממש פדיחה עשתה לי המכונית אחרי שעשיתי כל כך הרבה דאווינים. טוב, גררנו אותה ולמזלנו הייתה תחנת דלק קרובה, תדלקנו והמשכנו לנסוע.

הגענו לאילת וירדנו לחוף, פתאום בא איזה אהבל אחד ונכנס במכונית שלי בכזה כסאח, ראיתי אותו מרחוק. יצאתי מהים וצעקתי לו: תגיד לי אתה מג'נון או מסטול? אתה לא רואה שיש פה מכונית, יא אעור?

מה אגיד לכם, המכונית שלי הלכה [..] ואנחנו חזרנו הביתה באוטובוס.

כל ההדגשות הן שלי. כל המילים הלא-עבריות בקטע זה שאלות מהעברית, פרט למילה אחת מהיידיש והיא הפקלאות (צורת היחיד פְּקֵלָה פירושה חבילה קטנה).

לפי מחקרו האחרון של נצר (2007) בעניין השפות הזרות המשפיעות על הסלנג הישראלי, במקום הראשון עם יותר מ-650 ערכים נמצאת היידיש, במקום השני הערבית ובמקום השלישי האנגלית.⁷ נצר מציין כי בעת החדשה האנגלית הולכת ומגבירה את כוחה לעומת השפות האחרות, בשל מעמדה הבין-לאומי כיום.

דרכי שאילת מילים

שאלת מילים משפה לשפה מחייבת סיגול של תצורת המילים לשפת היעד. שינוי התצורה כרוך בשינויים פונולוגיים, מורפולוגיים, תחביריים וסמאנטיים, ואליהם נוסף גם ההיבט הסוציו-לינגוויסטי (ניר, 1993: 5).

מרבית השאלות מהערבית הן שאילה ישירה של שמות עצם, שמות תואר, פועל ותואר-פועל. הדבר נעשה בדרכים הבאות:

א. שאילת צורה ומשמעות: מילים רבות חדרו ישירות לעברית ללא שינוי בצורה או במשמעות, כמפורט בדוגמאות הבאות: אֶהָבֵל – טיפש, אֶהָלֵן – ברכת פגישה, אוֹקְצוֹר⁸ – בקיצור (בערבית: אֶקְצָר – לשון ציווי: קְצֹר!), אֶחְסֵן – טוב, משובח, אִיכְסָה – מילת תיעוב וגועל, אֶנָּא כוֹרְדִי – 'אני כורדי', במובן: אני יודע או מבין דבר בעניין (בערבית: אֶנָּא כְּרְדִי), אֶשְׁכְּרָה – באופן ברור ומובהק, בּוֹסָה – נשיקה, בְּלִבְלָה – מצב נפשי של בלבול, גְּאֶסוֹס – משתף פעולה, מרגל, וּוּאֶחְשׁ – פרא אדם (בערבית: וַחֶשׁ), חוּוּאֶגְהָ – אדון, אדוני, כֶּסֶח – אלימות פיזית ומילולית, לְטֶמָה – חבטה עזה, מְבֶסוֹס – שבע רצון, מְגֶנוֹן – משוגע, מְזֶבוֹט – נכון, עשוי כהלכה, מְחָשִי – ירק ממואל, מְסֶכִין – מסכן, נְחָס – חוסר מזל (בערבית: נַחֶס), עֶלָא טוֹל – מיד (עֶלָא טוֹל), עֶלִיהוּם – 'עליהם' במובן: מתקפה (בערבית: עֶלִיהֶם), פֶּסְפוֹס – זאטוט, שְׁבְרִיָה (לעתים נהגית בעברית 'שְׁבְרִיָה' או 'שְׁבְרִיָה') – סכין מעוקלת, שְׁקֶשׁוּקָה – מאכל ביצים ועגבניות,⁹ תַעְבָּאן – 'עייף', לא רציני (בערבית: תַעְבָּאן).

לעתים המילה הערבית שהערבית שואלת עוברת שינוי די משמעותי בהגייתה: בְּרַכָה (ברכה, מזל) – בערבית: בְּרַכָה, גְּבֵל (הר) – בערבית: גְּבֵל, גְּדַע (חזק, אמיץ) – בערבית: גְּדַע, דְּבַע (צבוע) – בערבית: דְּבַע, חֶפְלָה (מסיבת זלילה) – בערבית: חֶפְלָה, לְאֶלְהָ (מאוד) – בערבית: לְאֶלְהָ. לעתים השינוי הוא רק באורך ההברה, כמו בכמה מהדוגמאות בפסקה הקודמת: פְּלוֹלָה (שומה) – פְּאֻלוֹלָה, תִּסְלָם (ברכת עידוד) – תִּסְלָם.

השאלה הלקסיקלית מהערבית נעשית יותר בתחום המילים הבודדות ופחות בתחום הביטויים או צירופי לשון. להלן יצינו בכל זאת מספר דוגמאות של ביטויים וצירופים שאולים:

שׁוּ אֶסְמוֹ (פלוני – בנימת זלזול) – בערבית: שׁוּ אֶסְמוֹ (מה שמו?), שׁוּ הֶדָה (שאלה המבקשת הבהרה, בנימה פרובוקטיבית) – בערבית: שׁוּ הֶאָדָא (מה זה?), חומוס אחלה (חומס מצוין) – בערבית: חֶמְצָ אֶחְלָא, חומוס אסלי (משובח, מקורי) – בערבית: חֶמְצָ אֶצְלִי, כִּיף חֶאֱלֶק (מה שלומך) – בערבית: כִּיף חֶאֱלֶק, כלאם פאדי (שטויות, דיבורי ריקים) – בערבית: כְּלָאֵם פְּאֶצִי ועוד.¹⁰

ב. התאמת המילה השאלה לכתוב העברי: בערבית ישנן שש אותיות שאינן קיימות כלל בערבית: ד, ה, ט, ע, צ, ת. המילים שנשאלו הותאמו להגייה העברית המקובלת ובעקבות זאת שונה גם כתיבן, כמפורט בדוגמאות הבאות:

צ' הופכת לאות ד: אֶבְיֵד: חף מפשע, 'לבן' – אֶבְיֵץ, אִינְתִּיפְאָדָה: הסתערות, התקוממות – אֶנְתִּיפְאָצָה, פְּאֶדִי (ריק) – פְּאֶדִי, כְּלָאֵם פְּאֶדִי (שטויות, דברים בעלמא) – כְּלָאֵם פְּאֶדִי, דְּחֶקָה (צחוק) – צְחֶכָה, תְּפֶדֶל (בבקשה) – תְּפֶצֶל, פְּדִיחָה (תקלה מביכה) – פְּצִיחָה.

7 שאר השפות (לא לפי הסדר) הן: לאדינו, פולנית, טורקית, גרמנית, צרפתית, איטלקית וספרדית.

8 ראו בעניין שאלות פעלים בציווי הערה 42 להלן.

9 זוהי מילה בערבית המדוברת שהתגלגלה מהערבית הספרותית – אֶכְסָא, ובמקורה היא פנייה לכלב כשמבקשים לגרשו מהסביבה.

10 בערבית המרוקאית אומרים צ'קצ'וקה.

11 דוגמאות נוספות ניתן למצוא במאמרי 'השפעת הערבית על העברית' שיתפרסם בקרוב.

ח הופכת לאות ח: בטיח (שום דבר) – בטיח, חאווה (סחיטה, דמי חסות) – חאוה (סחיטה, קבלת דבר במרמה), חוביזה (צמח בר שעליו משמשים למאכל) – חוביזה, חוּשָה (מתקן מגורים בסיסי) – חֻשָה, חליאָה לְאַלְהָ (מסובך, קשה) – חֲלִיקָא לְאַלְהָ (השאר זאת לאלוהים), חֲלָס (מספיק) – חֲלָאץ, חֲמָאָה (מקומות מפגש של עבריינים) – חֲמָאָה (בית מרזח), חנאק (מנוול, מתועב) – חנאק (מי שחונק), סיחים (שיפודי בשר לצלייה על אש) – סיחים, חתיאר (זקן) – חתיאר, חפיף (שטחי, רשלני) – חפיף, מוחטה (הפרשת האף, יריקה) – מחטא (הפרשת האף), מחלוטה (כורכר מהודק) – מחלוטה (מעורבב), מסחרה (עסקים לא כשרים) – מסחרה (צחוק, לעג), פְּרָחָה (נערה ריקה בעלת הופעה מרשימה) – פרחוה (תרנגולת צעירה, פרגית).

ג. שאילה דרך שינויים פונטיים המתבטאים בשינויי כתיב: ישנן מילים רבות ערביות שחדרו לעברית והותאמו במעתק פונטי להגייה המקבילה בעברית, מדובר בהגיים ערביים שיש להם עקרונית מקבילות בעברית, כמפורט להלן:¹²

א < ע: אמאיאת (מילת זלזול) – עמאיאת (בדרך מקרית, בלי תכנון), אפריט (שטן) – עפריט, אוונטה (מעשה הונאה)¹³ – עוּנְטָה, מחלואה (מוזנחת, מכוערת) – מְחֻלְעָה (משוגעת), מבאוס (נתעב, מדכא) – מְבָעוּס, ארס – ערָס, אספור – עספור.¹⁴

א < ה: אבלה (דבילית, טיפשה) – הַבְּלָה. יש, כידוע, ב'עברית' גם 'אהבל'.

פ < ב: פוסטה (מכונית אסירים) – בוסטה.¹⁵

ג < ג': גלח (גילח) – עשה תספורת קצרה מאוד) – ג'לח (השאר שערות רק בקצה הראש).

ט < ת: טמבל (טיפש) – תמבל (גם תנבל), תפרן (מחוסר כול) – טפראן, טוז (לעג וזלזול) – תוז,¹⁶ טס (טיפש באופן בוטה) – תיס (תיש), נבוט (אלה) – נבות, עקרות (רע לב) – עכרות.

ד < ט: קדאיף (ממתק מזרחי) – קטאיף ויש המבטאים עטאיף.

ק < כ: דְחָקָה (בדיחה, משפט שנועד להצחיק) – דְחָכָה, וּואַלְקָ / וּואַלְקָ (מילת אזהרה או הסתייגות) – וַלְקָ, וַלְקָ, קאדר (נבחרת מובילה) – כאדר,¹⁷ קוסה (קישואים) – כוסא, אסקוט (שתוק!) – אוסקות, בידק (רוצה) – ביִדְקָ, סחבק (הצגה ידיוותית של אדם את עצמו) – צאחֲבֵק, קלבוש (כלא, בית סוהר) – כְּלָבוּש, חרקה (נסיעה פרועה בכביש) – חֲרָקָה, בחיאת דינק (באמת, בחיך, מילולית: בחיי דתך – בחיאת דִינְקָ, בחיאת רבק (באמת, בחיך, מילולית: בחיי רבך, לא כך?) – בחיאת רִבְבָקָ, כיף חאלק (מה נשמע, מילולית: איך מצבר!) – כיף חֲאַלְקָ, מברוק (מזל טוב, תתחדש, מילולית: מבורך) – מְבָרוּכ, אחוק (חבר, קשור לאח') – אַחְוֹכָ, דיר באלק (תיזהר) – דיר בְּאַלְקָ, סלאמתק (קריאת שמחה בפגישה, מילולית: שלום עליך) – סלאמתך, על הכיפאק (מהנה, מענג) – עֲלָא כִּיפֵקָ (כרצונך), קלמת (מילה) – כְּלָמַת, שוקרן (תודה) – שֻקְרָן, עֲקָרוּתָ גַם אֲקָרוּטָ (רע לב, רשע) – עֲכָרוּתָ.

צ' < כ: צ'זבאט (שקר) – כְּדִבְבָ, צ'לבה (כלבה) – כְּלָבָה, פוצ'רה (מחר) – בְּכָרָה, צ'ף (מכת כף, לחיצת יד) – כְּפָ.¹⁸

ע < ה: מעבול (טיפש) – מְהַבּוּל.¹⁹

12 יוצא מהכלל ההגה ג' הערבי שחדר לעברית במילים שונות ושומר על הגייתו: ג'ורה (בור קטן), ג'באר (חזק בגופו), ג'דיד (חדש), ג'וחא (דמות אגדתית), ג'ארה (כד), ג'אמוס (בקר), ג'אסוס (מרגל), ג'חש (חמור), ג'ין (שטן), ג'יפה (צנחה, גופת בהמה), מג'נון (משוגע), ג'נאנה (טירוף זמני) ועוד.

13 המקור של המילה הוא מהשפה הטורקית, ואומרים על אדם רמאי – עוונטג'י.
14 שתי המילים האחרונות מבטאים בשתי הצורות: אַרְסָ, עֲרָסָ (אדם הקרוב לעולם הפשע, סרסור, נער בעל התנהגות אלימה); כנ"ל לגבי המילה אַסְפּוּר – עֲסְפּוּר (בערבית ציפור, והמשמעות בעברית – מלשין בבית הכלא).

15 המקור של המילה ממוצא אירופי – מרכבת הדואר. המילה חדרה לטורקית בצורת בוסטג'י – מחלק דואר, והיא שימושית גם בערבית בעקבות השפה הטורקית.

16 המילה טוז היא טורקית (ימת Tuz – ימת המלח) ומשמעותה מלח. בתקופת השלטון העות'מאני בארץ הוטל על התושבים הערבים לשלם מס לשלטונות עבור התוצרת החקלאית. וכשהפלחים היו עוברים עם סחורתם החקלאית היו משלמים שוחד לפקחים, ואלה היו אומרים להם טוז, משמע מלח שאינו חייב במס, כלומר דבר חסר ערך. במרוצת הזמן קיבלה משמעות מטפורית של לעג וזלזול.

17 המילה מקורה מהשפה הצרפתית cadre – ייתכן שהערבית והעברית לקחו שתייהן מהצרפתית.

18 מכאן נוצרה המילה כפה. אציין כי בדיאלקט הפלסטיני הכפרי הוגים את האות כ בצורה שונה – צ' (ch).

19 המילה הזאת אגב עברה מערבית לצרפתית: maboul במונבן 'משוגע'.

- ה < א: אָמָה (אבל, אמנם) – אָמָא, חָאָוה (סחיטה, דמי חסות) – חָאָא.
 ג < ע': דוגרי (ישירות) – דוע'רי, גאנם (שם פרטי) – ע'אנם.
 ר < ע': ראס בן ענא (בכוח, על אפו ועל חמתו, מילולית: על כורחו) – ע'צָבֶן עָנו, רולה (בריון) – ע'זָלָה (שד), רזאלה (איילה) – ע'זָאָלָה.
 ס < צ: בוס (קני סוף) – בוץ, סחתין (בתיאבון) – צחתין, חומוס (מחית מגרגרי חימצה) – חָמָץ, סולחה (פיוס) – צָלְחָה, אוסול (אמיתי, מגובש) – אָצוּל, סאחב (חבר) – צָאחָב, סבבה (תענוג, מוצלח) – צָבָבָה, סאחי (צלול, לא תחת השפעת סמים) – צָאחִי, סָנְדוּק (ארגז) – צָנְדוּק, עָלָא סוּבַח (בראשית היום, 'על הבוקר') – עָלָא צָבַח, קָסָבָה (אזור עירוני צפוף) – קָצָבָה.
 א < ק: אבדאי (גברתן) – קָבְדַאי, אלק (לכאורה) – קָאָל לָךְ (אמר לך), שאפה (חתיכה) – שקפה.
 ג < ק: גאלה (קלות דעת, חוסר רצינות, 'לעשות רושם') – קָאָל, גאל, אאל ('אמר' בלהגים שונים), גואד (סרסור, ערס) – קָאָד, זרנוגה (מקום נידח וחסר חשיבות) – זרנוקה (שם לכפר ערבי), נוגרה (פגיעה בראש, מכת אגרוף בגולגולת) – נָקְרָה, מנגל (על האש) – מְנָקֵל, נגלה (סיבוב שני) – נָקְלָה, גחבה (זונה, אישה המפגינה מיניות זולה) – קָחְבָה, סחוק (רסק פלפלים חריפים) – סחוק (ערבית תימנית: שְחוק, כתוש).
 כ < ק: כונפה (מגעיל) – קָנְף.
 ג' < ק: מְעָאָלְג' (כף טייחים) – מְעָאָלְק.
 ד. שאילה דרך שינוי במשמעות של המילה השאולה.
 בתהליך של העברת מילים מהערבית לעברית חלו שינויים במשמעיהן של המילים השאולות. השינוי במשמעים נעשה באופנים הבאים:
 ד' 1 – שינוי במשמעות המילה (שינוי סמנטי): חלק מהמילים השאולות מהערבית עברו לסלנג העברי תוך שחלו בהן שינויים סמנטיים מסוימים:²⁰
 ד' 2 – שדרוג המשמעות של המילה על ידי שינוי ביעוד השאילה: ישנן מילים שמשמעותן המקורית 'שליטת' וגסה, אך הן השתנו עם הזמן והפכו בפי העם לחיוביות או נעימות. לדוגמה: המילה ארס, שפירושה רועה זונות, משתמשים בה היום בעברית וגם בערבית במשמעות פיקח; מניאק, המיוחסת לאדם שטוף זימה, זכתה למשמעות 'פיקח מאוד'; וכן הקללה יְחִרְבִיתֵךְ ('יחרב ביתך') הפכה לביטוי הערצה.
 במקביל, ישנן מילים בעלות משמעות חיובית שירדו ממעמדן והפכו ל'נמוכות' ומביעות גנאי. למשל, המילה חרקה (תנועה) מציינת כיום נהיגה פרועה (של נוער בעיקר); שבאב (צעירים, נערי רחוב) הפכה לפרחחים ופורעי חוק (נצר, 2007: 188–189). הצירוף יא סְחָבִי (הוי, חבר) נשמע כיום בפי אשכנזים חרדים הנוקטים נימה גזענית בהיכנסם לחומסיות דוברות ערבית. במקרה שלהם, 'יא סחבי' מקביל למעשה לכינוי Nigger כלפי שחורים בארצות הברית.²¹
 ד' 3 – מילים שאולות שקיבלו משמעות מטפורית (שאילה מטפורית): דָבָה בערבית היא דובה, ובעברית מכוונת לאישה שמנה. צ'יִלְבָה²² בערבית פְלָבָה ובעברית כינוי לאדם, לרוב לאישה (בעבר) – במשמעות 'ברוגז': 'אני צ'ילבה איתו'. ג'ורה היא בור קטן, ובעברית: בעל פה גדול, פטפטן או בעל 'פה מלוכלך', מנפוח'.
 ד' 4 – שאילה דרך מטונימיה: כפה היא כף יד בערבית ומכאן הפכה למכה, חייל-ח'יאל (בערבית: פרש שהיה נוהג לשוטט על סוסו), מברק – ברקיה (דנה, 1995: 17).²³

20 לעתים השינוי עשוי לנבוע מחוסר ידיעה או הבנה מדויקת של המקור הערבי.

21 עיינו באתר: www.alfabet.co.il

22 הצ'ילבה – מישהי שפעם הייתה ידידה, ובעקבות אירוע שקרה נמצאים איתה כרגע במצב של 'ברוגז' (לפי אחיאסף, 1993: 235). מילון אחר מצטט שיר רחוב (יהלום, 2003: 316): 'צ'ילבה קלבסה/ ישבה על הטרסה/ היא ישבה על הכיסא/ ונפלה לבית כיסא'.

23 על חידוש מילה זו אומר דנה (1995: 17): בתחילת המאה נתעורר הצורך במילה עברית לטלגרמה. המילה מברק שאלה את משמעותה מהמילה ברקיה הערבית, ונסמכה על הקשר לברק ומהירותו (המילים הן מאותו שורש).

ד' 5 – תרגום שאילה מהערבית: באבי אביה (לשון שבועה) – מהערבית בָּאבו אַבוּהָא, לא שווה יריקה (בזוי) – תרגום לביטוי הערבי: מָא בְּסָאָשׁ בְּזָקָה, לכל סיר יש מכסה (הכול יבוא על מקומו בשלום – מתייחס בעיקר לחיפוש בן זוג) – בערבית פלסטינית: טַנְגִ'רָה וּלְאִקֵּת עֵטָהָא (סיר שמצא את המכסה שלו), מָה שָׁמוּ (פנייה לפלוני בזלזול, שנאמרת גם בגוף שלישי ובדרך מזלזלת על אדם שאינו נוכח) – בערבית: שוּ אַסְמוּ, מילה אצלו זו מילה (עומד בדבריו, מקיים את הבטחותיו) – מהערבית: כְּלִמְתוֹ כְּלִמָּה (מילתו – מילה), המילה חתיכה היא תרגום לשִקְפָה בערבית (בפי העירוניים שִאָפָה, ובפי בני הדרום שִגְפָה) ומשמעותה בחורה נחמדה.²⁴

יש להוסיף כי קיימת בסלנג העברי גם שאילה סמנטית עקיפה מהערבית. יש מילים המהלכות בעברית, שהן בבואה או תרגום מהערבית מבלי שהדובר מרגיש שהביטוי מושפע בעקיפין מהערבית או שמקורו בערבית (אבישור, 2003: 17; נצר, 2007: 244–245): גזעי היא בבואה של התואר הערבי אסלי (שורשי), יכול על במשמעות לנצח הוא בבואה של קדר על (התגבר על) הערבי, גמר עליו שמשמעו הכניע, ניצח – מהערבית ח'לץ עלא (הכניע), בעיניים שלי (לשון שבועה) הוא תרגום מהערבית בעיוני.

ד' 6 – שאילה באמצעות בידול משמעות: יצירת משמעות שונה למילה בהקשר מסוים, כדי לבדל אותה ממשמעות אחרת, רווחת יותר. למשל, המילה תפרן (שמקורה בערבית: טפראן) משמעותה בסלנג העברי עני, חסר כסף, אבל זה עוני זמני השונה מהעוני הקבוע, כמו לדוגמה במשפט הבא: הסטודנטים התפרנים יצאו במחאה למען האוכלוסייה הענייה.

ד' 7 – החלפת מילים ממקור ערבי במילים אחרות ממקור ערבי כדי להביע מושג דומה. יש ומילים סלנגיות מתיישנות או 'מאבדות מזוהרן' ומוחלפות במילות סלנג אחרות. למשל, אַפְּבֵר (כביר, מצוין), כמו בביטוי 'אַפְּבֵר סרטי', שהיה שגור פעם בפי הנוער, הוחלפה עם הזמן ל'אחלה, ואומרים 'אחלה סרטי' (ספן, 1963). המילה אחלה שימושית מאוד בשיח היומיומי, היא מופיעה בכותרות של ספרים²⁵ וכן באה בצירוף עם מוצרים ושמות עצם: חומוס אחלה, פול אחלה, אחלה גבר, אחלה ציצים (שדיים).²⁶ יש לציין כי בתחום תפוצת המילים הלועזיות בסלנג העברי באתרים האלקטרוניים, על פי מבחן גוגל, רוזנטל (2005: א' 44) קובע כי המילה אחלה נמצאת בראש טבלת המילים – הופיעה 217,000 פעם.

ה – יצירת תצורה על סמך דמיון צליל: הצירוף 'דחיל רַבֵּק' (בקשה בטון כעוס) הפך בצחוק ל'דחיל רַמְבֵּם', והצירוף 'התַפְּיף לו' מזמן ננטש ובמקומו בא הצירוף 'עֵשָׂה כִּיף' (נהנה), המילה 'אַהֲלִין' הפכה ל'אַהֲלִין',²⁷ במקום המילה 'פִּסְפּוּס', שהיא כינוי לקטן, נוהגים להשתמש במילה 'פּוּס' כקיצור למילה זו. ו – השינויים החלים בדבד בהגייה הפונטית ובמשמעות של המילה השאולה:

אודרוב: קריאת זירוז – אוצרוב: הרַבֵּץ; אוסול: אמיתי, מגובש – אַצול: שורשיות, גזעיות, ייחוס; אוסְטָאז: מנהיג (עבריינים) – אַסְתָּאד: מורה, משכיל; אַטְרָף: ריגוש בעוצמה רבה, שיכרון חושים – אַטְרָף: נדיר ביותר; אַסְלִי: משובח – אַצְלִי: יסודי, מקורי, ראשוני; בָּאָסָה (תחושת כישלון וייאוש) – בְּעֵצָא (צרות, אסונות).

24 נחמיה אלוני (תשכ"ג: 93) טען בעבר כי 'בשנים האחרונות נפוץ בפי הנוער הישראלי השימוש במילים (חתיכה=בחורה, חתיך=בחור), ואין לראותו כפסול. ההוראה מושפעת מהידיש'. קביעתו זו אינה נכונה, וזהו תרגום שאילה מהערבית הישראלית, כפי שענה לו אהרן בר־אדון (תשכ"ג: 250–264).

25 דוגמאות: אחלה שוק – פתגמים ירושלמים עסיסיים, משלים עם מוסר השכל, חכמת הרחוב וניחוחות השוק, מאת אריה צליח; אחלה אח ליונתן יבין; בית־ספר זה אחלה סטוץ – מילון הסלנג של התלמידים, מאת סמדר שיר; אחלה בדיחות: הבדיחות הכי מצחיקות, מאת רובי סלע. מילים ערביות נוספות מתנוססות בכותרות של ספרים אחרים כמו: על־אי־כּיפּאק שכתבה סמדר שיר; ומילון אחול מניוקי לעברית מדוברת מאת דן בן אמוץ ונתיבה בן יהודה.

26 ומשתמשים במילה גם בצירופים הבאים (רוזנטל, 2005): אחלה בְּהִלָּה (טוב, נפלא), אחלה משהו שבעולם (משובח בסוגו), אחלה שבאחלה (משובח ביותר), אחלה של משהו (משובח בסוגו). יש לציין כי בהשפעת העברית מוצאים בערבית 'אחלה שווארמה'.

27 חילוף זה נבע מהדיאלקט הערבי: בדיאלקט הסורי אומרים 'אַהֲלִין וּסְהֲלִין', ובקיצור מסתפקים במילה 'אהלִין', ואילו בדיאלקט הפלסטיני אומרים 'אַהֲלִין וּסְהֲלִין' ובקיצור – 'אַהֲלִין'.

המילה השאולה	המשמעות בעברית	המשמעות המקורית בערבית
אחלה	טוב, מצוין, מעולה, משובח	מתוק, מתוק יותר
אַלְלָה	תגובת כעס או פליאה	אלוהים
אַכְבֵּר	מצוין, טוב	גדול
אַסְוֵד	אופיום (שפת עבריינים)	שחור
אח'זק	חבר, ידיד	האח שלך
ג'יפה	זוהמה, לכלוך	נבלת בהמה, פגר
ג'עג'ע	נסע בדרך חתחתים	גער, נזף
דאחקה (דאחקות)	צחוק עם החבר'ה	מילת איום ואזהרה מפני ביצוע פעולה
האווה	יהיר, מתנשא	אוויר
וואסח	מתנשא	מלוכלך
זַמְבוּרָה	כינוי מזלזל כלפי אישה	צופר מחריש אזניים
חופה	מצב רוח עצבני	פחד
חלאקה	תספורת ראשונה לילד ¹	תספורת, גילוח
חמאל	הרבה, שפע	משא
חפיף	שטחי	קל במשקל
כוסה	צלקת, סריטה בפרצוף	קישואים
מוחארם	החלפת דירות, ובהשאלה: אנדרלמוסיה	החודש הראשון בשנה ההג'רית (המוסלמית)
מזבלה	מקום מוזנח	מקום לאשפה
מחלוטה	כורכר מהודק	מעורבב
מַחְרוּק	חושק מאוד במישהו	שרוף
מנחוס	רע	מפולפל
מנפוח	בחור שרירי יתר על המידה	מנופח
מסחרה	עסקים לא כשרים	זלזול, לעג, צחוק
מעאפן	גרוע, לא מוצלח	רקוב, עופש, מזוהם
מערוף	טובה, כבוד	חסד
נאחס	עוגמת נפש, הרגשה רעה, תחושת דחייה וגועל	מזל רע, מביא פורענות, מבשר רעות
ניג'ס	טרדן, נודניק	לא כשר, טמא
נפס	חשיש ומריחואנה	שאיפת אוויר
סבבה	מילת אישור והסכמה ²	יופי, מצוין
סחתין	מחמאה, פרגון	יותר בריאות, יותר תיאבון
עג'וה	גלעיני משמש המשמשים משחק ילדים	תמרים ללא חרצנים
עדס	חצץ, אבנים קטנות	עדשים
על הכיפאק	מהנה, מענג	כרצונך
פוסטה	מכונת אסירים	דואר
פינג'אן	קנקן קפה	ספל
פלח	אדם פשוט, לא מלומד	חקלאי, מעבד אדמה
פנאן	מהנה, מבדר	אמן
פראנג'י	לבוש מהודר	אירופי, מייצג תרבות המערב
פראטה	חסר ערך	כסף קטן
שרטוחה / שרשוחה	זונה, זונה מוזנחת	ביטוי כללי של זלזול, לעג

לוח 1: מילים ערביות שקיבלו משמעות שונה בסלנג הישראלי

הרחבת השפה דרך חידושי צורה

במרוצת הזמן הצטברו מילים רבות שנקלטו מהערבית, ומתברר שתוך כדי הקליטה התחוללו במילים שינויים לשוניים רבים, שניתן לסכם אותם כך:

1 – יצירת צירופי לשון:

1 א – יצירת צירופים דרך הֶלַחַם (מיזוג מילים): יש צירופים ערביים שבמקור אינם נכתבים כמילה אחת ובעברית הם מתלכדים והופכים למילה אחת:

אַנְעָרְךָ (אני יודע): אַנָּא + עֵאֲרַף

אַנְשַׁלְלָה (אם ירצה השם): אַן + שֵׂאָא + אַלְלָה

וּוֹגְרַס (כאב ראש): וְגֵעַ + רֵאֵס < וּוְגֵרֵאֵס < בּוּגְרֵס

חִדְלַךְ (קח): חוּד + לַךְ

חִמְדוּלִילָה (ביטוי של שביעות רצון, השבח לאל): אַל־חִמְדַּ + לֵאלְלָה

חִנְטָרִישׁ (דבר חסר ערך): קוֹנְטֵר (מידה של 45 ק"ג) + רִישׁ (נוצה)

יַחְרַבְתֵּךְ (יִיחְרַב בִּיתְךָ): יַחְרַב + בִּיתְךָ

מְעֵלִישׁ (אין דבר, לא נורא): מָאָ + עֵלִישׁ

מְאֵפִישׁ (אין): מָהָ + פִּישׁ

סִבְחָה (יפה מאוד, מעולה): סִבְבָּה + אַחְלָה

חִנְשׁ (סם העשוי מתערובת חינה וחשיש, מוכר בין עבריינים): חִינָה + חִשִּׁישׁ (רוזנטל, 2007: 78).

1 ב – דרך אחרת של הֶלַחַם היא יצירת שם כלאיים המורכב מבסיס ערבי ובסיס עברי ולהפך, לדוגמה:

חֶרְצָף הוא הֶלַחַם של חֵרָא + צָף, היינו שם ערבי ותואר עברי, והוא כינוי מחוכם לזוהמה ימית; חֶרְגִיל –

מורכבת מחֵרָא + כֵרְגִיל, וכאן הוכלאו שם ערבי ותואר עברי; שְׂמִינְיָאק – בסיס של שְׂמֵן + מְנִיָאק (נצר,

2007: 288).

1 ג – יצירת צירופי לשון מורכבים מהערבית והעברית: לא משהו ולא בְּטִיחַ (שטויות, אין בכך

כלום) – מְבִטִיחַ, אַבְטִיחַ; לַךְ לְהִתְקַוֵּיךְ (הסתלק, אין עוד עניין בך) – לְהִתְקַוֵּיךְ בערבית משמעו להיות

סרסור; מִתְחַת לְבִלְאָטוֹת (הכסף נשמר בבית) – בערבית תִּחַת אֶלְבִּלְאָט, סֵגֵר בִּלְאָטָה גדולה (הרוויח

מליון שקל), ויש גם: ראש בִּלְאָטָה (טיפש);²⁸ סִבְבָּה של משהו – מוצלח בסוגו; סיפור אלף לילה ולילה

(מעשיות בדויות); עֵבֻדָה חוֹרְאֵנִית (עבודה מרושלת ופגומה) – על שם פועלים שהגיעו מחוֹךְן שבעבר

(הירדן), עוֹגִיית כִּיף (עוגייה המכילה חשיש), על הַכִּיפָאק (מהנה, מענג); עֵשָׂה אֵינְתִיפָאדָה (השתולל

במחאה); עֵשָׂה מִמְנוֹ שִׁקְשׁוּקָה (היכה אותו מכות נמרצות); גִּינְגִי פִּלְבָסָה – בעל שער אדמדם. פִּלְבָסָה

היא דלעת בערבית, וצבעה הכתום ציין את צבע השער של הגִּינְגִי;²⁹ אִיזָה בָאָסָה (נכשלתי, איתרע

מזלי); אַכַל כָּאפּוֹת (חוזה חווייה ממכרת, בדרך כלל כתוצאה משימוש בסמים); בְּכִיף שְׁלִי (בהנאה);

סָאחִי בְרַזַל (מצב של צלילות מלאה).

1 ד – יצירת צירופים חדשים על-ידי צירופי יחס,³⁰ כמו בדוגמאות: אוסול – בָּאוּסוּל (בתחושה טובה),

אַחְלָה אַחְלָה (שִׁ)בְּאַחְלָה (משובח ביותר), כִּיף־בְּכִיף (בשמחה), כִּסַּח – בְּכִסְסַח (באלימות), סַבָּאָה –

בְּסִבְבָּה (ברצון, בשמחה), סוּטוּל־בְּסוּטוּל (תחת השפעת סם), סַתְלַבַּט – בְּסַתְלַבַּט (בשלווה), אַלְלָה־

לְאַלְלָה (מאוד), אַלְלָה־מֵן אַלְלָה (הכול מאלוהים), בַּאב אַלְלָה – עֵלָא בַּאב אַלְלָה (יהיה מה שיהיה),

טוּל – עֵלָא טוּל (מיד), כִּיף כִּיפָאק – עֵלָא כִּיף כִּיפָאק (משובח), סוּבַח – עֵלָא סוּבַח (בראשית היום),

רַאסִי – עֵלָא רַאסִי (באחריותי).

2. נְטִיית שֵׁם הַעֲצָם בְּדֶרֶךְ מִיּוֹחֵדָת: סֵלָאָם (שלום), סֵלְמָאָת (שלומות), סֵלְמָאָתוֹ (שלום יהיה לו, תבוא

28 וכן אומרים טיפש כמו בלטה (חסר שכל לחלוטין). היום מקצרים את זה ואומרים הוא ממש בלטה, ומעלימים לגמרי את תחילת הביטוי.

29 ראו באתר: www.gshavit.net/lexicon

30 כאן מצטרפת מילת יחס עברי לשם ערבי, פרט לדוגמאות האחרונות, שבהן מצטרפת מילת היחס הערבית על, שהיא על העברית. למשל, עלא סובח מקבילה לסלנג העברי על הבוקר וכו'.

- עליו הברכה), סלמת (פרידה, שלום!, להתראות!), סלמתק (יבושם לך! יערב לך!).
3. שיכול אותיות: המילה מלעון בערבית, שפירושה אדם רע, נתקבלה בעברית בצורת מנעול, אינעל,³¹ והמילה סטיפה (חבילת כסף) – מקורה הערבי הוא צפטה.
4. השמטת/ הוספת אותיות פותחות למילים ערביות:
- 4 א – השמטת אות א' פותחת האופיינית לערבית המדוברת:³² סיפתח (אירוע פתיחה) – אסתפתח (מכירה ראשונה על הבוקר שמביאה מזל), עוור (קצר רואי) – אעור (עיוור בעין אחת), חתיאר (זקן) – אחתיאר, סתלבט (אווירה של בטלה) – אסתלבט' (להתמהמה, להשתהות), סתשהאדים (מקריבים את עצמם) – אסתשהאדי, עמה (טיפש, מוגבל) – אעמא (עיוור).³³
- 4 ב – השמטת אות א' בתוך המילה, כמו: בררה (פסולת מזון או פרי) – ברארה, חלקה (תספורת ראשונה לילד) – חלאקה, סחבו (חברו) – צאחבו, שבב (נוער) – שבאב, מדפה (הארכה) – מצאפה, פלח (חקלאי העובד בשדה) – פלאח (איכר).
- 4 ג – לפעמים מוסיפים בעברית א' למילה שמקורה ערבי: בארד (קר מזג) – בארד (קר), ג'ארה (כד מים מחרס) – ג'רה, כאפה (מכה חזקה ומכוונת, וגם: חבטת כף הדדית ידידותית) – כפה, לאפה (פיתה רחבה) – לפה, מעאפן (גרוע, ירוד) – מעפן.
5. שינויים דקדוקיים במעבר מיחיד לרבים: כשהופכים שמות עצם ממין זכר וממין נקבה ביחיד לרבים, משתדלים לרוב להחיל את כללי הדקדוק הנוהגים בעברית על המילים הערביות, ולא כפי שמקובל בדקדוק הערבי. דוגמאות לכך:
- 5 א – בשפה התקנית גוזרים בעברית את צורת הנקבה מהזכר, לרוב על-ידי הסופית ה' או ית. כך נעשה למילים הערביות: אהבל (טיפש) – בנקבה אהבלית; אעוור (עיוור בעין אחת) – אעורית; ג'דע (חזק באופיו ובגופו) – ג'דעית.³⁴
- 5 ב – לרביבו של הנקבה מוסיפים את הסיומת + ות למילים הערביות, על אף שבערבית אין נוהגים כך: איטולה, אייתולה (כהן דת שיעי) – איטולות, אייתולות;³⁵ בקלאווה (ממתק מזרחי) – בקלאוות; ג'בל (הר) – ג'בלאות; ג'ובה (כסף) – ג'ובות, ג'וחה (שוטה/דמות של שוטה בסיפורי עם) – ג'וחות, ג'ילדה (ראו אבו ג'ילדה) – ג'ילדות,³⁶ דחקה (בדיחה) – דאחקות; התפשל (היכשל) – התפשלות, זבאלה (זבל) – זבלות, חמולה (משפחה רחבה) – חמולות, חפלה (מסיבה) – חפלות, חרטה (דבר הבל) – חרטאת, חרטות, ח'מסה (תכשיט או קמיע נגד עין הרע בצורת כף יד) – ח'מסות, טיאה (עפיפון) – טיאות, מזה (אוסף של מנות קטנות לטעימה) – מזות (מנות קטנות לפני המנה העיקרית), פדלאה³⁷ (בטלן, חסר כוח) – פדלאות, צ'פחה (טפיחה על השכם או הראש) – צ'פחות.
- כמו-כן משתמשים בסופית + יות להבעת שם עצם מופשט: דוגרי – דוגריות (ישירות), מבסוט – מבסוטיות (שביעות רצון, זחיחות), חורני (כינוי מזלזל) – חורניות, חנאנה – חנאניות (צייטנות, רצינות יתר), חפיף – חפיפיות.
- במילים מסוימות משתמשים בצורת נקבה רבים ערבית (הסיומת +את, כדי ליצור את מילת הסלנג העברית ביחיד: חרטה (דבר הבל) – חרטאת (גרוע מאוד, חסר ערך), צ'זבה (שקר) – צ'זבאת, סלאם – סאלאמת (שלום ולהתראות, מה נשמע).
- 5 ג – לעיצוב צורת הרבים של הזכר מוסיפים +ים, כמו: בנאז (שדיים) – בנאזים,³⁸ ערס (אדם הקרוב

31 אבל אצל 'הגשש החיזור' מופיעה בצורת 'מלעון'.

32 התופעה קיימת בעברית: הסתגל-סתגל, סתגלני (יש בו מתכונת הסתגלן, פשרני); הסתכל-סתכלן (מי שמיטיב להסתכל); השתלט-שתלטן (מי שאוהב להשתלט על האחרים).

33 הא' בשתי המילים האחרונות מתקיימת בערבית הספרותית.

34 בעברית משתמשים גם במילה ג'דאית (ע' הופכת לא' במבטא האשכנזי).

35 למרות שמילה זו לקוחה מעולם האסלאם, בעברית הדבורה המילה משמשת לעתים ככינוי גנאי למנהיגי דת חרדיים.

36 לדוגמה: 'רמבו הוא לא סתם אבו ג'ילדה. הוא השאטר של כל האבו ג'ילדות' (יהלום, 2003: 345).

37 בערבית בטאלה, ובעברית שינו את האות ט' ל-ד'.

38 בנאזים נמצאת ישירות ברבים כמקובל ברביבו הזוגי בגוף האדם. ועל פי הלהג המזרחי היא מופיעה בצורת בנאזים ובערבית המרוקאית בנאז'ל.

לעולם הפשע, סרסור) – ערסים,³⁹ כיוף (הנאה, אירוע מהנה) – כיופים, כֶּסֶח – כיסוחים, תעבאן (עייף) – תעבאנים, צִיזְבָּאט (סיפור בדוי) – צִיזְבָּאטים. אזיאט (כינאי גנאי) – אזיאטים.⁴⁰

ד'5 – ישנן מילים בערבית ממין זכר שאינן מקבלות ריבוי בערבית והן מקבלות זאת בעברית על-ידי תוספת ים, כמו: ברחש (מיני מעופפים קטנים, מציקים ומטרידים) – ברחשים, זַבְּבִיר (דברי הבל, קשקוש) – זַבְּבִירִים, חומוס – חומוסים, פלאפל – פלאפלים, עג'וה – עג'ואים (גם אג'ואים – תמרים), פוֹסְטָק (בוטנים) (בעברית מדוברת מקובל לומר: פיסטוק) – פִּסְטוֹקִים, קֶסָאם (רקטת הקסאם על-שם עז־אלדין אלקסאם) – קֶסָאמים.

6. גזירת פעלים משמות: פעלים אחדים בסלנג נגזרו ממילים ערביות⁴¹ והתעברתו תוך התאמה למערכת הדקדוקית של העברית. יש לציין כי הפעלים השאולים מעטים בהרבה משמות העצם השאולים. ניר (1993: 151) טוען שכמעט כל הפעלים שנוצרו בדרך זו נוטים בבניינים 'הכבדים' (היינו – פיעל, פועל או התפעל). להלן הדוגמאות:

- 39 ואומרים גם ברבים עֶרְסוּוּאָת – צורת ריבוי זו אינה מוכרת בערבית. רזנטל מציין (2007: 25) כי 'ערס נחשב בעבר הרחוק כינוי חיובי המייחס לאדם ערמומיות ופיקחות. החל משנות השבעים הוא הפך לעברייני קטן או מתנהג כעברייני, שחצן ובעל גינוני עושר מדומה, ובדרך כלל מזרחי'.
- 40 המילה אזיה היא נקבה בערבית, והרבים שלה – 'אזיאת'. בדיבור העברי נוצר הריבוי 'אזיאטים' – כינויים המתנשא של הארץ ישראלים (לא חשוב מאיזו עדה...) בפי היקים מגרמניה שהתחילו להגיע לארץ ישראל-פלסטינה בשנות השלושים.
- 41 שלושה פעלים נשאלו ישירות מהערבית, ללא שינוי, ומעניין ששלושתם קשורים בלשון ציוני: 'אוקצור' הרווח בסלנג הצבאי, ומשמעו בקיצור נמרץ או הקיצור של הקיצור, אוסקוט – שתוק!, אודרוב – פועל לזירוז.

המשמעות	הפועל העברי	המילה הערבית
תחושת כישלון וייאוש, מפח נפש	התבאס/ מבאס	באָסָה (בעצה)
העליב	בהדל	בהדלה
תופף על התוף	דרבק/ לדרבק'	דרבוקה
מסריח, מלוכלך	מג'יף/ מג'יף	ג'יפה
הטריף את הדעת	ג'ו	ג'נאנה
גרוע	מזפת	זיפת ²
פגע, גרם נזק	זמבר	זמבורה (צפצפה/ צופר לרכב)
שילב חומוס במאכל בתוך פיתה	חמס	חמוס
השתבש שכלו, נעשה הוזה, חסר דעת;	התחרפן	חרפה,
הטריף את דעתו	חרפן	חרפאן
מתנודד בהליכתו, או מתלהב	מתחנג'ל	חנג'ל
לפעול בקלילות וללא רצינות	לחפף	חפוף
להסתלק	להתחפף	
ביצע משימה ברשלנות ובשטחיות	חפף	
לא שפוי	מחפף	
עישן חשיש	חשש, התחשש	חשיש
בלבל	ח'רבש	ח'רבשה
הטריף את דעתו	חרפן	ח'רפאן
מבולבל, מתנהג באופן מוזר	מחרפן	
נהנה, בילה, התעורר בו החשק	כ'יף/ התכ'יף	כ'יף
נתן מכה חזקה בכף יד פתוחה	נתן/ הכניס כפה	כף
לצלול בשר על האש	למנגל	מנגל
מלוכלך, מוזנח	מג'יף	ג'יפה
מגלה סימני אי שפיות	מג'ז'ן	ג'נאנה
לעשות ממישהו נאחס, לגרום לו להיות מנוחס,	לנחס	נחס
אומלל		
גרם לו מזל רע	נחס	
עישן סמים	נפס	נפס
עישן נרגילה	נרגל	נרגילה
גילה סימני ידידות בפומבי	הסתחבק	סאחב
הראו (הדדית) יחס ידידותי וקרוב ללא מחיצות	להסתחבק	
גרם לבלבול ולתחושת אופוריה, טשטוש, בלבול	סטל/ מסטל/ התמסטל	סוטול ³
הציק, לעג	הסתלבט	סתלבט
'להתמרח' על מישהו, להיטפל	להתעלק	עלק (כאילו, כביכול)
שילב פלאפל במאכל בתוך פיתה	פלפל	פלפאל
נכשל ונבוך בפומבי	התפדח/לפדח/להתפדח/ פידח	פדיחה
הכה, הצליף	הפליק	פליק (פלקה)
בילה, נהנה	התפנפן/ פנן	פנאן
נכשל, כישלון	לפשל/ פשל/ התפשל/ מפשל	פשלה
כושל		
לשקר	לצ'זבט/ צ'זבט	צ'זבט

לוח 2: פעלים שנגזרו משמות ומטים אותם לפי הדקדוק העברי

- 1 לדרבק בשפת העבריינים משמעותה 'לדפוק מכות' לבן אדם, כמו שמכים על דרבוקה.
- 2 גם משתמשים במילה זיפתי, שבאה לציין מצב גרוע מאוד.
- 3 השורש ס.ט.ל מופיע גם בצורות שונות: מסטול (תחת השפעת סמים), סטלה (הימצאות תחת השפעת סם, בעיקר חשיש ומרואנה), סטלן (אדם המשתמש בסמים לעתים קרובות, מתנהג באופן אדיש), סטלנות (נטייה לשימוש תדיר בסמים), סטלני (קשור או אופייני לעישון סמים).

7. יצירת תצורות לשוניות חדשות מבסיס ערבי ומוספיות שונות:

המוספיות משמשות כלי חשוב ביצירת מילים חדשות הן בשפה עצמה והן במילים השאלות משפות אחרות. אנו מוצאים שלושה סוגים של מילים המורכבות מבסיס ערבי ומוספית (מורפמה המצטרפת לסוף המילה). הנה דוגמאות:

7 א. השימוש במוספיות שקיימות בשתי השפות:

הסופית ה – הסופית ה בערבית מציינת מין נקבה בערבית כמו בעברית (תלמיד – תלמידה). היא שימושית גם למילים שאולות מהערבית, כמו: פשל – פְּשֵׁלָה (כישלון), חוף – חופה (פחד).

הסופית יא – בעת תחיית הלשון העברית נעזרו המחדשים בתצורות לשונות המקובלות בערבית כדי ליצור מהן מילים עבריות. אחת הדרכים הייתה הוספת הסופית 'יה' שעל-פיה התחדשו המילים: מטרייה, עירייה, שמשייה (בלאו, 1996). באופן דומה נוצרו גם המילים הבאות:

אב – אבויה: פנייה ידידותית המביעה חיבה, שמקורה ביהדות צפון אפריקה.

אחוק – אחוקיה: במובן אווירה ידידותית.

ג'חנון – ג'חנניה: מסעדה המתמחה במזון תימני.⁴²

חומוס – חומוסיה: מסעדה המתמחה בהכנת חומוס.⁴³ וכן חומוסקה.

פלאפל – פלאפליה: דוכן למכירת פלאפל.

פול – פוליה:⁴⁴ מסעדה המתמחה בהכנת פול.

סחבק – סחבקה: אווירה של ידידות מוגזמת.⁴⁵

ראס – ראסיה: מכה באמצעות נגיחה בראש.

סופית הגזירה י: אחוקי (פנייה ידידותית), זיפתי, חנוני, חרמני, כיפי, מעפני, מניקי, סחבקי, פרחי (נצר, 2007: 292). וכן סבאבי (מענג) (רוזנטל, 2005: 253), סבאבי-באבי (מענג ביותר), אהבלי (מטופש, אווילי).

7 ב. מוספיות שמקורן בעברית:

הסופית ן – נצמדת לבסיסים ערביים. דוגמאות: חלֶסן (גמור, מחוק), דֶחֶקן (נוטה להצחיק בחברה), חרֶיין (אדם רע, מגעיל, מעצבן), כֶּיפן (אוהב לכיף), פֶּשֶׁלן (מרבה להיכשל), פֶּסֶחן (מרבה להכות או 'לקטול' במילים), סֶטֶלן (אדם המשתמש בסמים לעתים קרובות, ובעקבות זאת מתנהג באופן אדיש).

סופית הגזירה יות – מצטרפת לבסיסים ערביים כדי ליצור שמות מופשטים. היא חדרה למילים שאולות, כמו אֶסְלִיּוּת, גֶּחְשִׁיּוּת, כִּיפִּיּוּת, מְבֻסְטוּיּוּת, מְסֻטוּלִיּוּת, פֶּרְחִיּוּת, תַּעֲבֻנִיּוּת, סֶחֶבְקִיּוּת, דוגריות, זיפֶּתִיּוּת (נצר: 296).

7 ג. מוספיות שמקורן בלועזית:

בעברית נוצרות מילים רבות באמצעות הוספת סופיות המקובלות בשפות שונות. באופן זה נוצרות 'מילות כלאיים'. סופיות אלה הוצמדו למילים ערביות, כמפורט להלן (ראו גם נצר, 2007: 289, 305):

הסופית האירופית/הגרמנית 'נר': דאוּיין-דאוּינר (אוהב לעשות רושם, להשוויץ), פשלה-פֶּשֶׁלונר (מרבה לפשל, להיכשל), בסטה – בֶּסְטִינר (בעל דוכן).

הסופית הרווחת ברוסית ובשפות אירופיות שונות 'לוג': חומוס – חומוסלוג (מי שתפקידו לבדוק את החומוס).

הסופית הסלווית/הרוסית 'ניק'⁴⁶: צִיבֶּאטְנִיק (צ'יבאט + ניק) – אדם הנהוג לספר סיפורים בדויים,

42 ג'חנון הוא מאכל בצק תימני.

43 למשל, 'בחמוסייה יש תור של חצי שעה' (מעריב, 24-6-2005: סוף שבוע, 40).

44 בשם פוליה' מכנים גם חצץ מאבנים בגודל בינוני, מהערבית 'פוליה', על שום דמיון האבנים לעדשי הפול.

45 סחבקה באה לציין נסיבות של 'העדר דיסטנס, קיום יחסי חברות למרות שלא צריכים להיות כאלו, בגלל מעמדות שונים: 'התחלף המפקד, נגמרה הסחבקה' (אחיאסף ואחרים, 1993). נצר (2007: 152) מוסיף כי

עם הזמן נגזר גם הפועל להסתחבק, כלומר, לקיים יחסי ידידות מופגנים וחסרי דיסטנס, וכן להיות מסחבקים.

46 הסופית 'ניק' – היא סיומת המבטאת בעל מקצוע, בעל תפקיד או בעל תכונה או שהיא משמשת כסיומת של המבטאת שייכות.

שֶׁבְּנִיק (שבב+ ניק) – נוער חרדי חסר מסגרת, חִפְּיָנִיק (חפיף +ניק) (גם רבים חפיפניקות), חֶשְׁשָׁנִיק (חשיש+ ניק), חֶמְאָסְנִיק (חמאס+ ניק), ג'יהאדניק (ג'יהאד+ ניק).
הסופית הסלווית/הרוסית 'צ'יק': דַּאוּוִּינְצ'יק (דאוויין + צ'יק) – דאווייר קטן ועלוב, שלא מעורר רושם מיוחד (בערבית: דַּאוּוִּינְג'י); חבובצ'יק (חבוב + צ'יק) – כינוי מזלזל.
הסופית 'יקה': חֶמְסִיקָה (חמסה + יקה) – סטירה, פליק בחמש אצבעות בכף יד פתוחה; סֶחְטִיקָה (סחטין + יקה).
הסופית האירופית 'יסט': (סיומת נפוצה למילים לועזיות, המתייחסת לעיסוק, לאופי, לשימוש במכשיר, למעשה ולפעולה): פֶּסְחִיסְט/ כַּאסְחִיסְט, ⁴⁷ מְנַגְלִיסְט (חובב יציאה למנגלים), אֶנְטְג'יסְט (עושה אוונטה), קֶרְחִינְסְט (הולל, חובב מסיבות ועישון סמים), ג'יהאדיסט (אדם שדוגל בג'יהאד), סֶלַאפִּיסְט (מוסלמי אדוק שתומך בג'יהאד).
הסופית הרוסית 'יאדה': פֶּרְחִיאַדְהָ ⁴⁸ (פרחה+ יאדה, אווירה זולה וצעקנית), חומוסקיאַדְהָ (חומוס+ יאדה).
הסופית היידיית 'לה': (סיומת חיבה): חֶבִּיבְלָה (חביב + לע – סיומת נקבה מקטינה): פנייה לאישה בטון מתנשא.
הסופית הסלווית 'וש': הסיומת 'וש' בעברית הישראלית היא בדרך כלל סיומת חיבה לשמות, כמו, למשל, אימוש (אימא), אבוש (אבא). אבל יש גם שימוש לגנאי: עֶרְבוּש (ערבי + וש): כינוי לערבי, ביטוי שהתגלגל מידיש. בערבית היא מציינת תמיד משמעות של שלילה.
הסופית האיטלקית 'נה': מֶסְטְרִינָה (מסטרין + נה): כף בנאים. ⁴⁹
הסופית הרוסית 'לוץ': אֶהְבְּלוּץ (אהבל + לוץ): טמבל, טיפש מוחלט (יהלום, 2003).

סוף דבר

העברית לדורותיה, במיוחד בתקופות שבהן הייתה מדוברת, נחשבת שפה דינמית ופתוחה המבוססת על שני יסודות: המקורות היהודיים מתקופת המקרא ועד היום; מילים שנקלטו בעבר משפות זרות בשל פיזור העם היהודי בארצות העולם.
 בתקופה החדשה שלוש שפות עיקריות עיצבו את דמותה של העברית: יידיש, ערבית ואנגלית. בעוד שהיידיש קיימת בתשתית השפה הישראלית ומספר השאליות ממנה כמעט ואינו משתנה, השאילה מהערבית ומהאנגלית הולכת וגוברת מדור לדור. הערבית – בשל המפגש המחודש עם הערבים בארץ בעקבות הקמת המדינה; והאנגלית בשל אורח החיים המערבי הרווח במדינה.
 חדירת הערבית לעברית המודרנית נוגעת לכל תחומי הלשון והחברה, והיא ניכרת הן בשפה הדבורה והן באמצעי התקשורת ובספרות. למעשה, הערבית גם השפיעה על האופן שבו נוצרו מילים לא מעטות בידי מחדשי השפה העברית, והיא העשירה את השפה הדבורה בארץ. חלק מהמילים בשפה המדוברת או העממית התוסף לעברית ישירות מהערבית, וחלק אחר הגיע דרך הלהגים של היהודים יוצאי מדינות ערב.
 השימוש בערבית מגוון ונעשה בדרכים שונות. מרבית השאליות מהערבית הן בתחום קליטת מילים כהווייתן וכצורתן, דהיינו שאילה מילונית ישירה של שמות עצם, שמות תואר, פעלים ותוארי-פועל. השאילה מהסוג הזה נעשתה באמצעות התאמות לתצורה ולדקדוק הנורמטיבי של העברית מבחינה פונולוגית, מורפולוגית, תחבירית סמנטית, ואף סוציו-לינגוויסטית. כמו כן יש שאילה עקיפה מורכבת יותר שהתבססה על תרגומי שאילה של מילים וצירופים ושאילת משמעים. השאליות למיניהן הרחיבו

47 אלמוג (1993) מדבר על סגנון 'כסאחיסטי' ללגלגי שהתגבש במדורי הרכילות בעיתונות הפופולרית.
 48 פְּרִיחוֹת – סטראטיפ מוביל זה שלושים שנה. הכוונה לנערות זולות המפגינות מיניות, מדברות בסגנון דיבור בוטה ועילג ולבושות בחוסר טעם. בראשית הדרך הביטוי הוחל על נערות מזרחיות, אך עם השנים עבר הדגש לדרך התנהגות בכלל (רוזנטל, 2007: 26).
 49 גרסה נוספת למילה מסטלינה.

את אוצרה של העברית, וחלק גדול מהמילים וצירופי הלשון הערביים כבר נקלטו במילונים של העברית החדשה ובלקסיקונים של הסלנג. יש להדגיש כי המילים הסלנגיות משתלבות היטב בשפה הדבורה ולעתים לא נדירות גם בשפה הכתובה, והפכו עם הזמן להיות נחלת הכלל.

מקורות

- אבישור (2003). יצחק אבישור. 'המרכיב הערבי בלשון העברית בת־זמננו ובספרותה – מאליעזר בן יהודה עד נתיבה בן יהודה (ודן בן אמוץ)'. **העברית ואחיותיה**, ב-ג: 9-50.
- אוסטורבסקי (תשנ"ו). רחל אוסטורבסקי, 'המראה והלשון: העגה כבבואה לאתוס הישראלי', **חלקת לשון**, 21: 51-68.
- אחיאסף, רדר ופרייס (1993). עודד ורענן אחיאסף, גוני רדר ושלומי פרייס, **לקסיקון הסלנג העברי והצבאי**. תל־אביב: פרולוג.
- אלוני (תשכ"ג). נחמיה אלוני, 'חתיכה, חתיכות', **לשונונו לעם**, יד: 84-94.
- אלמוג (1993). עוז אלמוג, 'מעידן המפורסמים לשעת המפורסמים', **פוליטיקה**, 48: 52-54.
- אלן (תשס"ג). אירית אלן, **השתקפות האנגלית בעברית העממית: תרגומי שאילה** (הצירוף השמני והצירוף הפועלי). עבודת מ. א., המחלקה ללשון עברית, אוניברסיטת בר־אילן: רמת־גן.
- ארגמן (2004). אסנת ארגמן, 'סתמיות סמנטיות בכותרת העיתונאית בלשון עיתוני שנות השלושים לעומת לשון העיתונות בימינו'. **הד האולפן החדש**, 87: 74-80.
- בלאו (1996). בלאו, יהושע. 'תחיית העברית ותחיית העברית הספרותית', בתוך ספרו: **עינים בבלשנות עברית** (עמ' 290-312). ירושלים: מאגנס.
- בלנק (1955). חיים בלנק, 'ליסוד הערבי שבדיבור הישראלי'. **לשונונו לעם**, מחזור ו, קונטרס א (תשט"ו): 6-14; קונטרס ג-ד (תשט"ו): 27-32.
- בן־טולילה (תש"ן). יעקב בן־טולילה, 'העברית המדוברת'. **לשונונו לעם**, מ־מא: 266-278.
- בן יהודה (1924-1959). אליעזר בן יהודה, **מילון העברית הישנה והחדשה**. ירושלים.
- בן־שחר (1990). רינה בן־שחר, 'לשאלת העיצוב הפונטי של לשון הדיבור בספרות העברית החדשה', בתוך: משה גושן־גוטשטיין, שלמה מורג ושמחה קוגוט (עורכים), **שי לחיים רבין: אסופת מחקרי לשון** (עמ' 25-53). ירושלים: אקדמון.
- בן־שחר (תשנ"ג). רינה בן־שחר, 'היחס בין לשון הדיבור ללשון כתב בסיפורת הישראלית של שנות השמונים', בתוך: עוזי אורנן, רינה בן־שחר וגדעון טורי, **העברית שפה חיה** (עמ' 163-174). אוניברסיטת חיפה: חיפה.
- בן־שחר (2007). רינה בן־שחר, 'על לשון דמויות מזרחיות במחזות ובמערכונים עבריים', בתוך: דן אוריין (עורך), **התיאטרון הישראלי: תהליכי דמוקרטיזציה בחברה הישראלית** (עמ' 91-104). תל־אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
- בר־אדון (תשכ"ג). אהרן בר־אדון, 'חתיכה – תרגום שאילה מערבית'. **לשונונו לעם**, יד: 250-264.
- גורי וחרפר (1977). חיים גורי וחיים חפר, **משפחת הפלמ"ח – ילקוט עלילות וזמר**. תל־אביב: ארגון חברי הפלמ"ח.
- די־נור (תשנ"ג). מרים די־נור, 'הלשון אשר במחזה 'אללה פרים'', בתוך: עוזי אורנן, רינה בן־שחר וג' טורי (עורכים), **העברית שפה חיה**, א: 175-188.
- דנה (1995). יוסף דנה, 'מונחים ערביים שחדרו לעברית', **כמעט 2000**, 7: 17-19.
- הורביץ (1998). מירי הורביץ, 'היבט סוציולינגוויסטי של לשונות שלובות בלשון הסיפורים של בני עדות המזרח – מקרה העֶבְרִיִּית'. **עם וספר**, י: 56-73.
- הר־אבן (1995). שולמית הר־אבן, 'האנגלית אינה מתעברת – העברית מתאנגלת'. **לשונונו לעם**, מו (ב): 91-92.
- הלום (2003). משה יהלום, **סלנג והומור: מילון הסלנג הישראלי המדוברת**. תל־אביב: דור.

- זרעאל (תשס"ב). שלמה זרעאל, 'לתהליכי התהוותה של העברית המדוברת בישראל'. **תעודה, יח:** 238-217.
- מוצ'ניק (2001). מלכה מוצ'ניק, **לשון, חברה ותרבות**, כרך א: פרקים 1-3. תל־אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
- מוצ'ניק (2003). מלכה מוצ'ניק, **לשון, חברה ותרבות**, כרך ג: פרקים 7-8, תל־אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
- מרעי (2008). עבד אלרחמן מרעי, 'הזיקה בין העברית לערבית בעבר ובהווה: פרספקטיבה משווה'. **חלקת לשון, 40:** 54-30.
- מרעי (2012). עבד אלרחמן מרעי, 'היסודות הערביים בעברית המתחדשת'. **בין עבר לערב**, ה: 166-183.
- מרעי (בדפוס). עבד אלרחמן מרעי, 'הערבית והעברית במציאות הישראלית', בתוך יותם בנזימן (עורך), **העברית כשפת תרבות**. ירושלים: מכון וון ליר.
- נר (1993). רפאל נר, **דרכי היצירה המילונית בעברית בת־זמננו**. תל־אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
- נצר (תש"ס). ניסן נצר, 'על מטבעות לשון בלשון התקשורת', בתוך מירי הורביץ (עורכת), **לשון העיתונות בת־זמננו: אסופת מאמרים לזכרה של מינה עפרון**. עמ' 86-112, אבן יהודה: רכס.
- נצר (2003). ניסן נצר, 'בגובה העיניים ומתחת לאף – לשימושם של חלקי הגוף בעברית העממית', **למד לאיל"ש: קובץ מחקרים במלאות שלושים שנה לאגודה הישראלית לבלשנות שימושית (עמ' 192-206)**. ירושלים: צבעונים.
- נצר (2007). ניסן. **עברית בג'ינס־דמותו של הסלנג העברי**. באר־שבע: אוניברסיטת בן גוריון בנגב.
- סוברן (תשס"ב). תמר סוברן, 'מגעים בין לשון הדיבור ללשון השירה'. **תעודה, יח:** 419-395.
- ספן (1963). רפאל ספן, **דרכי הסלנג**, ירושלים: קריית ספר.
- ספן (תשכ"ד). רפאל ספן, 'הסלנג הישראלי והלעז'. **עם וספר, כג-כה:** 37-39.
- סקיבא (תשמ"ז). לאה סקיבא, 'תרגומי שאילה של ביטויים ביידיש'. **לשונו לעם, לח**, ג-ד: 363-336; ח-ז, 457-500.
- פיאמנטה (1961). משה פיאמנטה, 'השפעת הערבית על חידושי בן יהודה', **לשונו לעם, 12:** 158-150.
- פישרמן (1994). חיה פישרמן, 'כיווני שינויים בשימוש במילים זרות בעברית בת ימינו', בתוך מלכה מוצ'ניק (עורכת), **השפעות הלעז על העברית בת־זמננו** (עמ' 57-71). תל־אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
- פישרמן (1997). חיה פישרמן, 'יידיש בישראל – תדמית ומציאות'. **חוליות, 4:** 220-209.
- פישרמן (2004). חיה פישרמן, 'השתקפות האנגלית בעברית בת־ימינו'. **הד האולפן החדש, 90:** 112-125.
- פרגר (תשמ"א). ליאונרד פרגר, 'מעמדו של המרכיב היידי במילונאות העברית', בתוך: לורנס דיוויס, אליקים ויינברג ואברהם סולמוניק (עורכים), **עיונים בבלשנות ובסמינטיקה: קובץ מאמרים לזכרו של מרדכי בן אשר ז"ל** (עמ' 195-200). ירושלים: חמו"ל.
- פרוכטמן (1995). מאיה פרוכטמן, **מדברים בקלישאות**. תל־אביב: קוראים.
- צרפתי (1985). גד בן־עמי צרפתי, 'התקרבות העברית ללשונות אירופה בתיווך הערבית', בתוך משה בר־אשר (עורך), **מחקרים בלשון, א** (עמ' 251-260). ירושלים: מאגנס.
- קורן (תש"ס-תשס"א). שירה קורן, 'מילים, מילים, מילים: על רכישת מילים באנגלית כשפה זרה באמצעות המחשב וההיפר־טקסט'. **חלקת לשון, 29-30-31-32:** 409-429.
- רוזנהויז (2008). יהודית רוזנהויז, 'הערבים בישראל: השפעות לשוניות ודרכי רכישת העברית – קשרים בין העברית והערבית בישראל מנקודת מבט לשונית'. **הד האולפן החדש, 93:** 69-58.
- רוזנטל (2005). רוביק רוזנטל, **מילון הסלנג המקיף**. ירושלים: כתר.
- רוזנטל (2005א). רוביק רוזנטל, 'אחלה של דאווי: הערבית מגלה כושר התחדשות מפתיע בסלנג העברי'. **פנים, 33:** 45-40.

- ***** (2007). רוביק רוזנטל, **הלקסיקון של החיים – שפות במרחב הישראלי**. ירושלים: כתר.
- שורצולד (1994). אורה (רודריג) שורצולד, 'שיבוץ של מילים לועזיות ביצירות ספרותיות', בתוך: מלכה מוצ'ניק (עורכת), **השפעות הלעז על העברית בת־זמננו** (עמ' 31–47). תל־אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
- ***** (1998). אורה (רודריג) שורצולד, 'משקל ההשפעה הזרה בעברית', **עם וספר**, י: 42–55.
- שטאל (1995). אברהם שטאל, **מילון דו לשוני אטימולוגי לערבית מדוברת ולעברית**. תל־אביב: דביר.
- שלו (תשל"ד). יצחק שלו, 'על הסלנג הצברי'. **לשונו לעם**, כה: 61–79.
- שלינגר (2000). יצחק שלינגר, **לשונות העיתון: מאפיינים סגנוניים בלשון העיתונות היומית הכתובה על מדוריה השונים**. באר שבע: הוצאת הספרים של אוניברסיטת בן גוריון בנגב.